

RUBRIEK VOOR BEGINNERS.

VAN STEEKKAART TOT FAMILIEGESCHIEDENIS

In onze handleiding hebben we onder het hoofdstuk 'De verwerking van de gegevens' reeds gewezen op het belang om een systeem te steken in onze opzoekingen. N.A. Hamers wist dit dan ook te verwoorden in de treffende titel van een brochure uitgegeven door de Nederlandse Genealogische Vereniging: 'Van Ordening tot familiegeschiedenis'(1). In de voorgaande artikelen van deze rubriek voor beginners hebben we vooral aandacht besteed aan de eerste bronnen waarmee de zoeker te maken heeft, documenten thuis, de registers van de Burgerlijke Stand en de Parochieregisters. Zelfs met deze primaire bronnen voelt men al gauw de noodzaak om een systeem te steken in de opzoekingen. Eén van de belangrijkste regels bij genealogisch onderzoek is dan ook orde houden in de opzoekingen. De tijd van vlugge notities op de achterkant van een rouwbrief is hopelijk voor goed voorbij. De moderne genealoog werkt met steekkaarten, die hij eventueel verwerkt in een genealogisch computerprogramma en kiest dan voor een bepaalde vorm van genealogische gegevensverwerking.

DE STEEKKAART

Ieder verantwoord wetenschappelijk historisch onderzoek is noodzakelijk gebaseerd op de gegevens die de zoeker noteert op zijn steekkaarten. Noodzakelijke gegevens zijn hierop de vindplaats van de bronnen: het archief, de bestanden, de nummers, de bladzijden. Verder zal het subject nader omschreven te worden.

We geven een voorbeeld van een steekkaart voor historisch onderzoek:

FN: VERHULST
RAK (Rijksarchief Kortrijk: archiefbewaarplaats) OSAK (Oud stadsarchief Kortrijk: fonds of archief waaruit stuk afkomstig is) 2069 (inventarisnummer) (in dit geval voorlopig nummer) f° 5 (folionummer of bladzijde)
Productieboek Vierschaar Kortrijk, 1627-1644 (oud nr. 85) (omschrijving document) 3.12.1627 (datum akte)
Daneel Verhulst fs Hubrechts, 80 jaar, in Moorsele, heeft wel gekent Tanneken Capelle die gedeeld heeft de goederen van Willem Capelle haer vader en voorts dat Pieter de Mulnaire en Joos van Steenkiste hebben getrouwd elck een dochter van voorn(oemde) Tanneken Capelle geprocr(eert) by Jan Onraet haeren man. (afschrift document of deel ervan)

Dergelijke steekkaarten laten toe gegevens op naam te klasseren. Op die manier vinden we later gemakkelijk onze gegevens terug. Let er wel voor op om altijd hetzelfde formaat te gebruiken. Voor demografisch en genealogisch onderzoek kunnen afzonderlijke steekkaarten ontworpen worden. We kunnen fiches ontwerpen volgens akte: b.v. de gegevens die we uit een geboorteakte halen, een overlijdens-

(1) J. ROELSTRAETE, *Handleiding voor genealogisch onderzoek in Vlaanderen*, Roeselare, 1998, p. 64 e.v. - N.A. HAMERS, *Van ordening tot familiegeschiedenis*, Amsterdam, 1990, p. 39

akte, huwelijksakten (2). Dergelijke fiches worden o.m. gebruikt bij demografisch onderzoek van b.v. een hele gemeente. Uiteraard kunnen ook genealogen hieruit nut trekken.

PERSOONSFICHES EN GEZINSKAARTEN

Uiteindelijk worden de gegevens samengebracht op persoonsfiches of gezinsbladen. Aangezien het gezin toch voor het grootste gedeelte de basis vormt van alle genealogisch onderzoek gaat onze voorkeur uit naar deze gezinsfiches. Ze dwingen ons om aan gezinsreconstructie te doen. Ieder genealogisch onderzoek zou trouwens moeten uitgaan van de samenstelling van een gezin. Dus niet alleen de relatie tussen een kind en zijn ouders, maar eerder de relatie tussen Man/vrouw en alle kinderen. Hoewel dit de duur van de opzoekingen zal verlengen, krijgen we op die manier een grotere zekerheid over de juistheid van onze gegevens. De juiste identificatie van een persoon hangt voor ons vooral af van de juistheid van de afstamming. Deze identificatie wordt bepaald door de gegevens uit verschillende akten. Om aan die gegevens te geraken zullen we heel dikwijls een omweg moeten doen. De huwelijksakte van een broer of zuster kan b.v. helpen om de overlijdensakte van een van de ouders op te sporen. Gegevens in de gezinskaart kunnen met behulp van tekens genoteerd worden (3). Op de fiche voorzien we plaats voor bronopgave (4). Bij een gezinskaart kunnen een aantal persoonsdossiers gevoegd worden, die o.m. gegevens uit andere (secundaire) bronnen bevatten, waar persoonlijk documenten in bewaard worden (5).

Man	Vrouw
Familienaam + Voornaam (ook varianten)	
° te ... op (bron) (geboorte) = te ... op ... (doopsel)	
get. / peter	
get. / meter	
Vader:	
Moeder:	
+ te ... op (bron) testament	
(+) te ... op (begrafenis) (bron)	
beroepen (+ datum)	
Gegevens over huwelijk en ondertrouw: plaats, datum, getuigen Huwelijkscontract	
Kinderen:	
Andere geraadpleegde bronnen:	

(2) Zie bvb. de modellen in: M. FLEURY, L. HENRY, *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Paris, 1965, pp. 44-53.

(3) Zie onze handleiding, p. 82.

(4) De gezinskaarten door de VVF uitgegeven hebben hun degelijkheid bewezen. Het staat uiteraard iedereen vrij om een eigen fiche te ontwerpen.

(5) J. ROELSTRAETE, Onze rubriek voor beginners: documenten in het huisarchief, in: *Vlaamse Stam*, jg. 37, 2001, pp. 210-213.

Voor ieder nieuw gezin nemen we een nieuwe fiche. Een persoon kan dus vermeld worden als kind, maar ook als ouder van een nieuwe gezinsfiche.

Keuze van het onderzoek: opklimmen of dalen ?

Genealogisch bestaan er inderdaad twee werkwijzen (en een derde die de combinatie is van de eerste twee). Bij het begin van onze opzoekingen zullen we moeten een keuze maken welk genealogisch onderzoek we willen : zoeken we m.a.w. de ascendenten of voorouders (opklimmend) of geven we de voorkeur aan de afstammelingen van een verre voorouder (afdalend), dan zoeken we de descendenten. We kunnen deze twee groepen verder indelen. Bij de opklimmende genealogieën kunnen we kiezen uit een stamreeks of een kwartierstaat. Bij de stamreeks beperken we ons tot de naamdragende voorouders van een bepaald individu, de rechte mannelijke lijn dus (6).

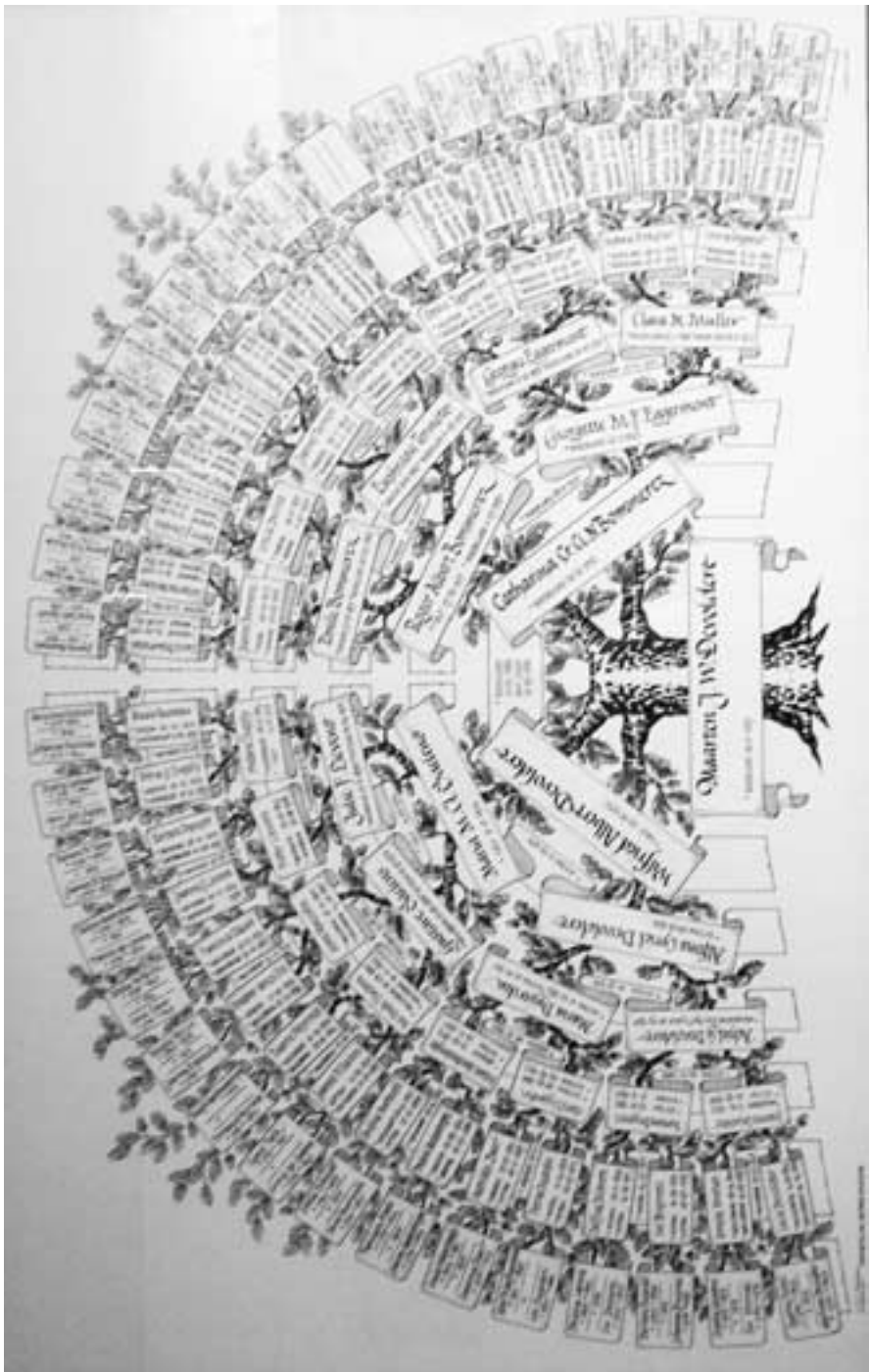
Bij de afdalende genealogieën hebben we de keus tussen genealogie (in de enge betekenis van het woord (ook wel stamboom genoemd) – maar deze benaming wordt ook voor andere vormen gebruikt) en parenteel. In het eerste geval zoeken we alleen de naamdragende afstammelingen van een bepaald ouderpaar, in het tweede geval zoeken we alle nakomelingen van een ouderpaar, ook deze via vrouwelijke lijnen. Strikt genomen behoort ook de afstammingsreeks tot de afdalende genealogie.

We zullen enkele van deze werkwijzen nader behandelen. Maar velen zullen alvast de vraag stellen: Wat moeten we kiezen ? Wat raad je ons aan ? We kunnen de keuze niet in iemand anders plaats maken. Wie alleen interesse heeft voor eigen familienaam zal kiezen voor een genealogie: de voorstelling van alle naamdragers die we van een bepaald stampaar kunnen terugvinden. Maar dit is niet de gemakkelijkste manier om een onderzoek te beginnen. Alleen al de wet op de persoonlijke levenssfeer staat op de loer om allerlei obstakels op onze genealogische weg te leggen. Daarom raad ik toch aan om de opzoekingen te starten met een kwartierstaat. We zullen vlugger in het archief terecht kunnen en doordat we verplicht zijn om in de breedte te werken en dus minder vlug in de tijd vooruitgaan, leren we geleidelijk en beter allerlei hindernissen overwinnen: bronnenkennis, oud schrift. We komen via dit onderzoek ook gemakkelijker in contact met andere zoekers. We stellen via deze werkwijze al gauw vast dat we van iedereen familie zijn.

DE KWARTIERSTAAT

Het is de vorm waar de meeste genealogen zeer vlug mee vertrouwd raken. Synoniem is voorouderstafel (zoals in het Frans tableau d'ascendance of in het Duits Ahnentafel). De meeste genealogische tijdschriften publiceren geregeld kwartierstaten van al of niet bekende personen. Het woord kwartierstaat dankt eigenlijk zijn naam aan de heraldiek. In de vier kwartieren van een wapen plaatste men de wapens van de vier voorouders. Onder kwartierstaat verstaan we een opstelling van

(6) Als ooit de wet op de familienamen verandert, zal het moeilijk worden om een aantal definities te handhaven. We kunnen stamreeksen dan wel vervangen door afstammingsreeksen. In tegenstelling tot voorouderreeksen kunnen hier wel verschillende familienamen voorkomen. Men spreekt ook wel eens van moederreeksen (D. Stammreihen und Mutterstamme !)

de genealogische gegevens van alle voorouders van een bepaald persoon. In een kwartierstaat gaan we uit van één individu. Dit is de kwartierdrager /-draagster of om het in het Latijn te zeggen: de probandus of probanda. In andere wetenschappen waar ook wel eens kwartierstaten worden opgesteld heeft men het ook wel eens over de cujus. Deze persoon vormt de eerste generatie. Hij krijgt volgens het algemeen aanvaarde nummeringssysteem van Kekule het nr. 1 (7). Dan komen de ouders. Let wel op: de persoon in kwestie kan maar één vader en één moeder hebben. Stiefouders spelen dus geen rol in een kwartierstaat en worden bij een grafische voorstelling dan ook niet weergegeven. Bij de moeder is er meestal geen twijfel, bij de vader des te meer. Maar een genealoog doet niet aan biologisch onderzoek. De genealoog aanvaardt het burgerrechtelijk bewijs. Wat in de documenten staat wordt als juist aangenomen. Vader en moeder vormen de eerste parentatie (8) of de tweede generatie en krijgen de nrs. 2 en 3. De Romeinse cijfers die men bij de voorstelling van een kwartierstaat ziet, slaan dus ofwel op generatie (als men begint met I bij de probant) of op de parentatie (als men begint met I bij de ouders). En zo gaan we gewoon verder met de vier grootouders (4-7), de acht overgrootouders (8-15), de 16 betovergrootouders (16-31), enz. Met andere woorden: bij iedere volgende parentatie krijgen we een verdubbeling. Althans theoretisch. Iedereen die zijn kwartierstaat opstelt zal op een gegeven ogenblik merken dat een bepaalde voorouder meermaal voorkomt. Omdat in een kwartierstaat een persoon een kwartier vormt, spreken we liefst van kwartierherhaling. Er is m.a.w. vooroudergelijkheid. Sommigen spreken van kwartiervedubbeling. De term kwartierverlies zie ik liever voorbehouden voor kwartieren die men niet kan terugvinden (denk aan een vondeling of een onbekende vader). Kwartierherhaling komt heel veel voor bij adellijke families of bij sommige gesloten leefgemeenschappen. Het huwen van personen die dezelfde voorouders hebben wordt endogamie genoemd. De verhouding tussen het theoretisch aantal voorouders en het aantal werkelijke voorouders wordt implex genoemd.

Bij het nummeringssysteem Kekule stellen we verder vast, dat het nr. 1 uitgezonderd, alle mannelijke personen een even en alle vrouwelijke personen een oneven nummer hebben. Het nummer van de vader is altijd het dubbelgetal van het kind, de moeder krijgt hetzelfde getal + 1. Het laatste nummer van iedere generatie geeft ook aan hoeveel personen er vermeld worden.

Een kwartierstaat kan op allerlei manieren voorgesteld worden. Gezien het systeem, kan gebruik gemaakt worden van vooraf gemaakte formulieren. Er zijn formulieren van acht en meer kwartieren. Er zijn zelfs hele boeken voor 256 en meer kwartieren.

De meeste formulieren stellen de kwartierstaat in tabelvorm voor. Er zijn heel mooie decoratieve formulieren in de handel. Ook vroeger waren kwartierstaten soms pareltjes van kunstzinnige afwerking. Vooral adellijke kwartieren met wapenschilden van alle voorkomende families zijn een streling voor het oog. De lijstvorm is het best geschikt voor publicatie. Hier kan men ook meer gegevens in kwijt dan in een tabelvorm.

-
- (7) Zo genoemd naar de Duitse genealoog Stephan Kekule von Stradonitz (1863-1933). Dit systeem werd echter voordien al toegepast door Hiëronymus de Sosa (1676) en werd zelfs al in de 16de eeuw gebruikt door de Duitser Michael von Aitzing (1533- ca. 1593)
- (8) term die afgeleid is van parentes = ouders en alleen bij vooroudersonderzoek wordt gebruikt. Bij andere werkwijzen spreekt men van generaties.

Hoe boeiend het kwartierstaatonderzoek ook moge zijn, we willen toch voor een paar gevaren waarschuwen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat louter kwartieronderzoek nooit leidt tot familiegeschiedenis. Men beperkt zich bij het noteren te veel tot de primaire gegevens. Men is wel eens geneigd te vlug vooruit te gaan. Noteer dus zeker meer dan de noodzakelijke gegevens. Heb oog voor peters en meters, uur van geboorte en overlijden, de verschillende beroepen, de woonplaatsen, huwelijkscontracten, enz...

Als men niet alle akten opzoekt of niet aan gezinsreconstructie doet lijkt het gevaar van te vlugge conclusies niet denkbeeldig. We controleren best de gegevens die we van anderen overnemen. Zeker nu we wellicht al te gemakkelijk kwartieren kunnen plukken op internet. Fouten doen zich wel niet zo veel voor als het onderzoek gebaseerd is op akten van de Burgerlijke Stand, maar wel in het ancien regime. Parochieregisters laten correcte identificatie niet altijd toe. Tot onze scha en schande moeten we bekennen dat ook wij wel eens een te vlugge conclusie trokken toen de bronnen geen uitsluitsel gaven. Confrontatie van verschillende bronnen als parochieregisters, poorterslijsten, staten van goed, enz. is heel belangrijk. Ook ervaren genealogen maken fouten als het alleen om kwartieren gaat. Een ver doorgedreven genealogisch onderzoek van één bepaalde familie zal dan ook veelal betrouwbaarder zijn. Wie een genealogie in de enge betekenis opzoekt werkt vollediger, zowel geografisch als in de tijd. Bij kwartieronderzoek is men te vlug geneigd om te veel op dezelfde plaats te zoeken. Ook voor kwartierstatenonderzoek zijn gepubliceerde genealogieën belangrijk. Toch best enkele steekproeven nemen op de betrouwbaarheid van de gegevens. Anderzijds moet men zijn voorouders van één van de kwartieren niet al te ver gaan zoeken. Kam eerst maar eens de omgeving uit. Toch moeten we onderscheid maken: wie zijn voorouders in een bepaalde stad vindt, zal andere besluiten trekken dan iemand die zijn ascendenten vooral op het platteland terugvindt. In mijn moeders kwartieren die zich vooral in Brugge situeren, komen voorouders toe vanuit Frans-Vlaanderen en vanuit Nederlands Limburg. Mijn vaders kwartieren zijn zowel wat de beroepen als de geografische spreiding betreft typisch landelijk. Ze blijven te zoeken binnen een beperkte straal. Al zitten ook hier uitschieters. Een soldaat van bezettende troepen bleef al eens hangen. En hoewel een naam als Danckaert heel Vlaams klinkt, wijst de nota in een van de overlijdensakten (*Silvae ducensis*) op een afkomst uit 's Hertogenbosch. Verre verplaatsingen zijn bij een kwartierstaatonderzoek dan ook niet uitgesloten. Het kan dus een hele, ook dure, onderneming worden.

In een volgende aflevering zullen we uitgebreid terugkeren op de afdalende genealogieën.

Johan Roelstraete